

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТ
ИНГЛИЗ ТИЛИ ЙЎНАЛИШИ**

**1-босқич 104-гуруҳ талабаси
ЖЎРАБОВА МУШАРРАФнинг**

**“ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ”
фанидан тайёрлаган**

РЕФЕРАТ

Қабул қилди:

Х.Боймирзаев

Топширди:

М.Жўрабоева

Наманган - 2017

**Мавзу: Абу Райхон Беруний, Абу Али ибн Сино Ўрта Осиёлик
буюк энциклопедик алломалар**

РЕЖА:

Кириш

1. Берунийнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари
2. Ибн Синонинг фалсафий қарашлари
3. Абу Райхон Беруний Журжонда мухожирлик даврида
4. Абу Али ибн Сино Шарқ илк уйғониш даврининг буюк тафаккури.

Хулоса

Абу Райҳон Муҳаммад ибн Аҳмад Беруний (973-1048) буюк энциклопедик олим, мутафаккир ва инсонпарвар бўлиб, 973 йилда қадимги Хоразмнинг пойтахти Қиёт атрофида таваллуд топди. 16 ёшлигидаёқ Беруний экваторга нисбатан эклиптика текислигининг қиялигини жуда катта аниқлик билан аниқлади. Ёш йигитчалик вақтидаёқ Беруний Марказий Осиёда биринчи бўлиб, Ер курраси қиёфасини (глобус) ясади. Бир мингинчи (1000) йилда Беруний ўзининг биринчи йирик асари бўлган «Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар»ни ёзиб тугатдики, у бутун Шарқда унга шуҳрат келтирди.

1010 йилда Беруний Хоразмшоҳ Маъмун ибн Маъмун саройида муҳим мансабга сазовор бўлди. Ибн Маъмун ўз саройига энг йирик олимларни тўплаётган эди. Булар Абу Али ибн Сино, Абу Саҳл ал-Масихи, таржимон ва файласуф Абул Хайр Ҳаммор, шоир ва адабиётшунос Абу Мансур ал-Саъолабий, риёзидон ва астроном Абу Наср Мансур ибн Ироқ ва бошқалар эди.

1017 йилда Хоразм Маҳмуд Ғазнавий қўшинлари ҳужумига учради. Ғазнага Маҳмуд Ғазнавий томонидан олиб кетилган олимлар орасида Беруний ҳам бор эди. 1025 йилда у ўзининг муҳим асарларидан бири «Геодезия»ни ёзиб тугатди. Ғазнада Беруний Ҳиндистонни ўрганиш бўйича тадқиқот ишларини олиб борди ва натижада «Ҳиндистон» асарини ёзди (1030). Бу асар унга жаҳоншумул шуҳрат келтирди. Ҳиндистоннинг бош вазири Жавоҳарлал Нерунинг таъкидлашича, Ҳиндистон тўғрисида шу давргача ва бундан кейин ҳам бунга тенг келадиган асар ёзилмаган ва ёзилмаса ҳам керак. Беназир «Ҳиндистон» асаридан кейин табиатшуносликка доир унинг шоҳ асарлари вужудга келди. У ўзининг астрономияга оид «Масъуд қонуни» асарида риёзиёт, астрономия, геофизика ва бошқа кўп фанларнинг муҳим муаммоларини ёритиб берди. 1043-йилда Беруний илмий адабиётда «Минералогия» деб ном олган ўзининг «Қимматбаҳо тошларни билиш учун маълумотлар тўплами» асарини ёзиб тугаллади ва

«Фармокология» («Доривор ўсимликлар»)ни ёза бошлади. Аммо ўлим уни тугаллашга имкон бермади. Унинг 150 га яқин асарларининг номи маълум.

Борлиқ ҳақида таълимот. Беруний фикрича, фалсафага йўл борлиқни чуқур тушуниб етишга имкон берадиган табиатшунослик фанлари орқали ўтади. Умуман эса, Беруний фалсафани борлиқнинг моҳиятини биладиган фан сифатидаги таърифига қўшилади.

Табиат муайян қонунларга бўйсунувчи бутун атрофдаги дунёни қамраб олади. У – фанлар ўз далиллари ва маълумотларини йиғиб оладиган макондир ва объектив воқелиқни табиий равишда тушунтиришнинг пировард сабабидир. Беруний Абу Машарнинг: «Табиат ҳамма нарсадан кучлироқдир» - деган нуқтаи назарига қўшилган эди.

Беруний ўзининг Ибн Синога ёзган илмий эътирозларида ошкора деистик (дунёни Худо яратган, лекин у табиат ва жамият ҳаётига аралашмайди, деювчи диний-фалсафий оқим) нуқтаи назарда туради: «Сен нимани айтаётган бўлсанг, бу Арастунинг сўзларидирки, унга кўра, дунёнинг ибтидоси йўқдир ва бундан холиқ ва яратувчини инкор этиш келиб чиқмайди дейиши, фойдасиз гапдир, негаки, агар ҳаракат ибтидоси назарда тутилмас экан, унда қандайдир холиқнинг бўлиши ҳам фикрда мавжуд бўлмайди». Табиатнинг астрономик, геологик ва бошқа ҳодисаларини таҳлил қилиб, Ернинг ва бошқа самовий жисмларнинг пайдо бўлиш вақти ҳақида Беруний шундай хулосага келадик: «ҳисоб қилган одамга минглаб миллион йиллар ҳақида бемалол гапириш мумкин». Олий ибтидони қабул қилиш билан бирга, табиатга табиий илмий усулни татбиқ қилишнинг зарурияти Берунийга деизмдан ҳам олдинга босиб, модданинг абадий борлигини қабул қилиш руҳидаги қоидаларни айтишга мажбур қилди.

Атрофни ўраб турган дунё асосида сув, олов, ҳаво, тупроқ ётади. Улар ҳақида у шундай ёзади: «Оддий жавҳарлар даврий равишда пайдо бўлиш ва завоқ топишни билмайдилар»¹. Беруний руҳнинг мавжудлигини тан олади. У жисм билан ўзаро зич алоқада бўлиб, фақат жисмдагина мавжуд бўлиши

¹ Абу Райҳон Беруни. Индия // Избранные произведения в 6 томах. –Т., 1963. Т.2. 311-б.

мумкин: «Рух ўзининг кўп ҳолатларида баданнинг ҳароратига бўйсунди, шунинг учун ўз хусусиятларига кўра турли ва хилма-хил бўлади». Беруний фикрича, ҳаво, тупроқ ва олов бўлинмас заррачалар – атомлардан ташкил топганлар. У жисмларнинг чексиз бўлиниши ҳақидаги таълимотни асоссиз, деб эълон қилди. Бироқ у қайд этади: «ҳандаса (геометрия) аҳллари орасида яхши маълум бўлган анчагина (баҳсли) айтилган фикрлар атомистларга ҳам хосдир ...» У атомистик таълимотнинг қарама-қаршилигини ҳал қиладиган йўл қидирди. Диққатга сазовори шундаки, атомистик таълимотга тамойили бўлган Беруний, бўшлиқни рад этди. Бу ўша замондаги фалсафий анъаналар билан боғланмаган эди, негаки, атомистик таълимот бўшлиқнинг мавжудлигини назарда тутар эди.

Барча жисмлар ер марказига интилишини қайд этган Беруний, Арастунинг барча жисм ва унсурлар ўзларининг «табий жойларида» жойлашгандирлар, деган муҳим қоидасини шубҳа остига олади. Арасту фикрича, ўзларининг «табиий жойида» жойлашган барча жисм ва унсурлар сокин ва ҳаракатсиз ҳолатда бўладилар. Уларни бу ҳолатдан чиқариш учун қандайдир қарши куч керак.

Беруний геометрик тартибдаги далилни келтиради: «марказ» тушунчасининг ўзи шуни назарда тутадик, у фақатгина нуқтадир, шунинг учун барча оғир жисмлар учун Арасту фикрича, «табиий жой» бўлган марказ, унга етиб кела олмайди ва қаердадир марказ атрофида бўлишга мажбур, яъни ўзининг «табиий жойи»дан ташқарида. Шундай қилиб, жисмлар ўз «табиий жойлари»да ҳеч қачон сукунат касб эта олмайдилар. Енгил унсурлар учун ҳам, уларнинг доираларига нисбатан олинадиган «табиий жой» тўғрисидаги далиллар ҳам тахминан худди шундай. «Шундай қилиб,-деб ёзади Беруний,- ҳеч қандай жисм учун алоҳида тарздаги табиий жой йўқ»².

Ўзининг Ибн Синога ёзган илмий эътирозларида Беруний дунёларнинг кўплиги ҳақидаги масалага ҳам ўз нуқтаи назарини баён қилади. Олим шундай далил келтиради: агар Худо ҳар нарсага қодир бўлса, у бизникидан

² Абу Райҳон Беруни. Возражения (эътирозлар). –Т., 1965. 39-б.

ташқари бошқа дунёларни ҳам ярата олади. Арасту абадий ва ўзгармас доиравий ҳаракатни тўғри чизиқлик ҳаракатга қарама-қарши қўйган эди, Беруний бўлса, умуман доиравий ҳаракатни осмонларнинг алоҳида тарздаги имтиёзи, деб ҳисобламади. Келгусидаги кашфиётларни олдиндан сезгандек, у осмон жисмлари ва уларнинг доираларини эллипсоид (эллипснинг ўқи атрофида айланишидан ҳосил бўладиган геометрик жисм) шаклда бўлиши мумкинлиги ҳақидаги фикрни айтди.

Абу Али ибн Сино (Авиценна) (980-1037) илмий- табиатшунослик ва ижтимоий-фалсафий фикрлар тараққиётига жуда катта ҳисса қўшган, Марказий Осиёнинг буюк мутафаккиридир. Тасодифий эмаски, у «Шайхур раис» - «Олимлар устози» деган юксак унвонга сазовор бўлган эди. Ибн Сино Бухоро яқинидаги Афшона қишлоғида туғилган. У Бухорода таълим олди, астрономия, риёзиёт, мантиқ, физика, метафизика, ҳуқуқ ва бошқа фанларни ўрганди. Ёшлик йилларидаёқ ўзининг даволаш санъати билан машҳур бўлди.

999 йилда Бухоро Қорахонийлар томонидан босиб олинган вақтда, Ибн Сино Урганчга қочди. Бу ерда Хоразмшоҳ Маъмун саройи ҳузуридаги Беруний раҳбарлик қилган Академияда Ибн Сино жуда кўп машҳур олимлар билан танишди ва ўз билимини бойитиш имкониятига эга бўлди. Хоразмни ғазнавийлар томонидан босиб олиниши хавфи остида Ибн Сино Эронга қочди. 1037 йилнинг 18 июнида Ҳамадонда сарой табиби ва вазир бўлиб ишлаётган вақтида вафот этди. Ўлими олдидан у барча мол-мулкини хизматкорлари ва камбағал кишиларга бўлиб берди.

Ибн Синонинг дунёқараши унинг замонининг маданиятини акс эттиради. Унинг дунёқараши Ҳиндистон табиатшунослиги ва Юнонистон фалсафаси таъсири остида шаклланди. Ибн Сино Буқрот (Гиппократ), Жолинус (Гален), Евклид, Архимед, Пифагор, Арасту, Порфирийларнинг асарлари билан яхши таниш эди. Ибн Синога Ар-Розий ва Форобийлар жуда катта таъсир ўтказишди.

Ибн Сино 260 номдан кўпроқ бой адабий ва илмий мерос қолдирди. Бизгача унинг 160 асари етиб келган. Улар ичида энг йириги 22 жилддан иборат «Китоб аш-шифо» («Рухни даволаш китоби») бўлиб, ўз ичига мантиқ, физика, риёзиёт ва метафизикани қамраб олади. Унинг бошқа асарлари «Қонун фит-тиб» («Даволаш илми қонуни»), «Китоб ан-нажот» («Нажот топиш китоби»), «Донишнома» («Билимлар китоби») ва бошқалардир. Ибн Сино қаламига қуйидаги бадий асарлар ҳам мансуб: «Рисола ат-тайр», «Соломон ва Ибсол», «Ҳай ибн Яқзон».

Борлиқ ҳақидаги таълимот. Ибн Сино фикрича, борлиқ *вожибул вужуд* (зарур бўлган вужуд), яъни биринчи сабаб, Худо, барча ашёларнинг ибтидоси ва *мумкинул вужуд* (бўлиши мумкин бўлган вужуд), яъни қолган барча нарсалардан иборатдир. Вожибул вужуд ўз-ўзича бор бўлиб, ягонадир. Мумкинул вужуд (мумкин бўлган вужуд) биринчи сабабдан келиб чиқиб, айни вақтда кўпликдир, яъни ўзида кўп ашёларнинг пайдо бўлиш имкониятини сиғдиради. Шундай қилиб, борлиқ бўлинмайдиган ягона ва бўлинадиган кўпликдан ташкил топгандир. Кўплик дарҳол пайдо бўлмайди, балки аста-секин, сабаб ва оқибат шаклида намоён бўлади.

Борлиқнинг барча шакллари дастлаб ягонада мавжуд бўлади. Биринчи сабабдан узоқлашган сари ушбу шакллар кўпроқ мустақиллик касб этиб, фақат бевосита олдинги сабабга нисбатангина боғлиқ бўладилар. Шундай қилиб, турли ашёлар вужудга (*зарурий вужуд*) нисбатан турлича даражада яқинликда бўладилар. Вожибул-вужуднинг хусусияти кейинги келадиган барча вужудга узатилади. Ибн Сино шундай ёзади: «Вожибул вужуд шундайки, барча ўз мавжудликларини ундан оладиган нарсалар зарурий равишда мавжуддирлар, негаки, шундай бўлмаса вожибул вужудда шундай ҳолат вужудга келар эдики, у унда бўлмас эди, ва ўша вақтда у барча жиҳатлардан вожибул вужуд бўлиб қолар эди»³. Бундай таълимотни деистик йўналишдаги *пантеизм* сифатида баҳолаш мумкин.

³ Абу Али ибн Сино. Книга спасения // В кн.: Антология мировой философии. –М., 1974. 730-б.

Мумкинул вужуд (бўлиши мумкин бўлган вужуд) *жавҳар* (субстанция) ва *ораздан* (акунденция) ташкил топган энг умумий ва ўзини кўплаб намоён этадиган жавҳар – биринчи ибтидодаги унсурлар (олов, ҳаво, сув, тупроқ)дир. Модда, шакл, руҳ ва ақл – оддий жавҳарлардир, жисм эса – мураккаб жавҳар. Барча ашёларга хос бўлган умумий хусусият – жисмийлик бўлиб, *модда* ва *шаклдан* ташкил топади. Улар ўзаро боғлиқдир ва бири иккинчисисиз мавжуд бўлмайди. «...модда жисмий шаклга эга ва жисмий шаклсиз воқелик мавжуд бўлмайди. Бинобарин, у жисмий шакл туфайли ҳақиқий мавжуд бўлган жавҳардир. Шундай экан жисмий шакл ҳақиқатда жавҳардир»⁴.

Ибн Сино дунёни ягона бирликда деб ҳисоблайди: «Бўшлик мавжуд эмас ... бутун дунё ягона жисмдир».

Ибн Сино ҳаракат таҳлилига катта эътибор қаратиб, уни механик тарзда ўрин алмаштириш деб қарамайди: «Ҳаракат деб одатда шундай нарсага айтиладики, у маконда содир бўлади, аммо ҳозирги вақтда бу тушунчанинг маъноси бошқача бўлиб, маконий ҳаракатдан кўра умумийроқ бўлиб қолди». Ибн Сино таъкидлайдики: «Қандайдир ашёнинг ҳар қандай ҳолати ва ҳаракати, имкониятда шундай қандайдир ашё бўлганлиги сабабидан ҳаракат деб аталади».

Фанлар таснифи. Барча фалсафий фанларни Ибн Сино икки турга: назарий ва амалийга бўлади. Амалий фан ўз навбатида сиёсат, ҳуқуқ, уй ҳўжалиги ва ахлоққа бўлинади; назарий илм – метафизика (олий илм), риёзиёт (ўрта илм) ва табиат ҳақидаги илм (қуйи илм) га бўлинади. Метафизика мутлақ борлиқ ва унинг умумий ҳолатини ўрганади – энг умумий тушунчалар ҳамда илоҳиёт – Худони билишни ҳам қамраб олади. Риёзиёт (математика) миқдорий муносабатлар – андоза ва сонларни ва уларнинг турли шаҳобчалари бўлган: ҳандаса (геометрия), арифметика, астрономия, мусиқа, оптика, механика, ҳаракатдаги доиралар ҳақидаги илм, асбоблар ҳақидаги илм ва бошқаларни ўрганади.

⁴ Абу Али ибн Сино. Даним-намд. Сталинабад. 1957. 152-б.

Табиатшунослик табиатни ўрганади ва 6 бўлимдан иборатдир: бутун табиат учун умумий бўлган масалалар – модда, шакл, одатдаги ҳолат, ҳаракат ва ҳоказо; дунёни асосини ташкил этган жисмлар ҳолати – осмондаги нарсалар, унсурлар, уларнинг миқдори ва ҳоказо; табиий жараёнлар – ташкил топиш, пайдо бўлиш, йўқолиш, ўсиш, жисмнинг заволи ва ҳоказо; кўшилишидан олдинги 4 унсурнинг ҳолати, шунингдек, обу ҳаво муҳитидаги ходисалар – шаҳоблар(метеоритлар), ёмғир, момақалдинок, чақмоқ, шамол, камалак ва ҳоказо; табиатшунослик жонсиз табиатни, ўсимликлар дунёси, ҳайвонлар дунёсини; инсон руҳи ва руҳий кучларининг ҳолатини ўрганади. Табиатшуносликка Ибн Сино табобат, мунажжимлик, қиёфашунослик, туш таъбири тўғрисидаги фан, тумор, афсунгарлик, алхимия ҳақидаги илмларни ҳам киритади⁵.

Билиш назарияси. Ибн Сино фикрича, ҳиссий билиш – табиатни билишнинг бошланғич йўлидир. Ҳиссий ташқи ва ичкига бўлинади. Кўриш, эшитиш, таъми сезиш, ис билиш ва пайпаслаш ташқи ҳислардир. Ички ҳислар қуйидагилар: умумий ҳис-туйғу, тахминий билиш кучи ва тасаввурий куч. Ибн Синонинг сўзларига кўра, кўриш қабул қилинаётган буюм томон биздан чиқадиган бирон бир нарсадан боғлиқ эмас. Биз шунинг учун кўрамизки, қабул қилинаётган буюмдан нимадир биз томон келиб тушади ва модомики у буюмнинг жисми эмас экан, демак, у – унинг қиёфасидир.

Гарчи биз Ибн Синода ҳиссий билишнинг алоҳида шакли сифатида идрокни учратмасак ҳам, у уни «умумий ҳис-туйғу» ва «тахминий ҳис-туйғу» маъносида қўллайди. Умумий ҳис-туйғу ашёлар қиёфасини умумий кўринишда гавдалантиради. Баданнинг ҳиссий аъзолари ёрдамида олинган тарқоқ сезиш ҳолатлари умумий ҳис-туйғу воситасида ягона бирликка бирлашиб қўшиладилар. Маънони идрок этиш вазифаси Ибн Сино томонидан тахминий билиш кучи деб аталган бошқа ҳиссийга юкланади.

⁵ Қаранг: У.И.Каримов. Классификация наук по Ибн Сине // материалы первой Всесоюзной научной конференции востоковедов в Ташкенте, 4-11 июня 1957. –Т., 1958. 988-б.

Идрок икки ҳил маънога эга: биринчидан, идрок ҳиссий билишнинг шакли сифатида, ва иккинчидан, идрок фикр шакли сифатида. Билимнинг ушбу турларини мутафаккир «бирламчи» ва «иккиламчи» идрок деб атайди. Бирламчи идрок ашёни муайян тарзда бирор-бир бошқа нарса воситасида қабул қиладики, у унга ушбу шаклни беради. Бошқача айтганда, иккиламчи идрок, фикр бўлган ҳолда, ҳиссий идрок асосида ташкил топади.

Ибн Сино ижодий билимнинг шаклларида бири бўлган *хаёлга* катта эътибор қаратди. Унинг вазифаси тасаввур этиш кучи ва зеҳнда сақланадиган ўша қиёфа ва маъноларни ўзгартириб, қайта ишлашдан иборатдир. Хаёлнинг икки шакли: тасвирий ва ўзгартирувчи ижодийси мавжуд. *Тасаввур* ҳам ҳистуйғунинг ички шаклларига тааллуқлидир. Бу ашённинг шундай шаклики, ашённинг ўзи бўлмаган ҳолда ҳам, онгда сақланади. Бошқача кучлардан ташқари, буюм қиёфаси акс этган тасаввурни сақлаб қолувчи куч-зеҳн ҳам мавжуддир.

Беруний Ўрта Осиё, Эрон, Хиндистоннинг қатор шаҳарларида бўлган. У араб, юнон, форс, туркий ва хинд тилларини яхши билган.

Беруний Журжонда мухожирлик даврида "Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар", Ғазнада "Хоразмнинг машҳур кишилари", "Турар жойлар (орасидаги) масофаларни аниқлаш учун манзилларни чегараларини белгилаш" (бу асарнинг қўлёзмаси Истанбулда сақланади, рус тилига "Геодезия" номи билан таржима қилинган), "Мунажжимлик санъатидан бошланғич тушунчалар", "Хиндистон", астрономияга оид "Ал-Қонун ал-Маъсудий" ("Маъсуд қонуни"), минерологияга оид "Қимматбаҳо тошларни билиб олиш бўйича маълумотлар тўплами", охириги асари "Доривор ўсимликлар ҳақида китоб"и Туркияда топилди ва асар "Сайдана" номи билан машҳур бўлиб, унда Эрон, Туркистонда ўсадиган доривор ўсимликларга тавсиф берилади.

Берунийнинг 152 китоб ва рисоаларидан 28 асаригина бизгача етиб келган.

Берунийнинг фалаккиёт соҳасидаги хизмати катта. У турли назариялар тўғрисида ўз фикр-мулохазаларини билдиради. Беруний ёритгичлар ҳаракатини ҳандасавий изоҳлаш асосида оламнинг тузилишини тушунтирадиган геоцентрик ва гелиоцентрик система тенг кучга эга, деган хулосага келади. Беруний биринчи бўлиб, осмон ёритгичларнинг ҳаракат троекторияси ва шакли эллипсоид эканлиги ҳақида фикр юритган, Қуёш тожисини тушунтиришда ўз хулосаларига эга.

Беруний ўша вақтда маълум бўлмаган Болтиқ ва Оқ денгиз, Сибир, Хитой ва Тибет ўлкаларига таъриф беради. Ер шарининг Жанубий томонида қуруқлик бўлган деб тахмин қилади. Беруний Европалик олимлардан 450 йил олдин Ғарбий ярим шарда яхлит бир қуруқлик борлигини "Ал-Қонун ал-Маъсудий" асарида ёзади. Унинг географик кенгликлар ва узокликлар, Ер шарининг ўлчамлари ҳақида маълумотлари ўтган замондошларига нисбатан анча аниқлиги билан ажралиб туради.

Берунийнинг геология ва минерология соҳасидаги ишлари, кашфиётлари улкан аҳамиятга эга. У Ер тараққиётининг ўзига хослиги, ҳудудлиги тўғрисида тўхталиб, Амударё этаклари, Орол денгизигишнг пайдо бўлиши ҳақида ўз хулосаларини билдиради; У тоғларни пайдо бўлиши ва йўқ бўлиб кетиши табиий омиллар асосида юз беришини талқин этувчи назарияни олға суради.

Академик Музаффар Хайруллаев ёзишича: "Табиий фанлар тарихида Берунийнинг абадий қоладиган хизмати шундаки, у ўзининг илмий текшириш ишларида ўзи ишлаб чиққан илмий тадқиқот методига, тажриба ва кузатишларига суянади. Олим ўз олдига фанни аниқ маълумотлар билан бойитиш, назарияларни ишлаб чиқиш, янги усул ва қонунларни очиш вазифасини қўйган".

Географ, профессор Хамидулла Ҳасанов Беруний тўғрисида шундай ёзади: "Ўрта Осиё ва Хуросон география фани тарихини фанда "Берунийнинг географик мактаби" деб аташ маъқул бўлар эди, Чунки

Беруний Ўрта Осиё ва Хуросон фанининг фаҳри бўлиш билан бирга, жаҳоннинг энг улуғ олимларидан биридир".

Абу Райҳон Беруний XI асрнинг энг улуғ олими бўлиш билан бирга, фан тарихида чуқур из қолдирган сиймо ҳамдир. Унинг ижодиёти битмас-туганмас ҳазинадир.

Абу Али ибн Сино (980-1037 йиллар) машҳур қомусий олим. Европада "Авиценна" номи билан машҳур бўлган олим, Бухорода туғилиб ўсди, сўнгра, Ўрта Осиё, Эроннинг кўпгина шаҳарларида илмий фаолиятини олиб борди. Эроннинг Хамадон шаҳрида вафот этган.

Абу Али ибн Сино ўз асарларини араб ва форс-тожик тилларида ёзди. Унинг талқинчи моддий дунё, Оллоҳ абадий ва доимий ўзгаришдадир. У илм-фаннинг жамият ривожига аҳамиятига ўз ишларида катта ўрин беради ва инсонларни адолатли, ахлоқли, илм-маърифатли бўлишга ундади. Ибн Сино Шарқ тиббиётининг ютуқларини таҳлил қилиб, ўрганди ва тартибга солиб берди. Унинг энг йирик асарларига қуйидагилар киради: "Тиб илми қонуни", "Рухни даволаш китоби", "Нажот китоби", "Кўрсатмалар ва насиҳатлар китоби", "Билим китоби", "Инсоф китоби" ва бошқалар.

Барча илмларни ўрганган олим 500 га яқин асар муаллифидир. Унинг қаламига хос бўлган асарлари лотин тилига таржима этилиб, яна Европа халқлари тилларига ўгирилган.

Ўрта асрнинг буюк даҳоларидан бири Абу Али ибн Синонинг Ўрта Осиё илм-фан ва маданиятига қўшган ҳиссаси буюк ва беқиёсдир.

Улуғ ўзбек мутафаккири Абу Райҳон Муҳаммад ибн Аҳмад Беруний (973 йили Қадимги Кот шаҳрида туғилган - 1048 йили Ғазнада вафот этган) - фалакиёт (астрономия), физика, риёзиёт (математика), илоҳиёт, маъданшунослик, тиббиёт, астрология, география, геодезия, метеорология, этнография, тарих, фалсафа, филология фанларини пухта эгаллаган ва қатор асарлар, рисоалар муаллифидир.

АБУ АЛИ ИБН СИНО (980-1037)

Ўрта Осиё халқлари маданиятини бутун дунёга танитган машҳур табиб-шайх, шайх табиий фанлар билимдони, Оврўпада Ависенна номи билан танилган буюк шайх олим. У ёзган 450 дан ортиқ асардан: «Тиб шайхлари», «Донишнома», «Нажот китоби», «Турар жойнинг тузулиши», «Инсоф китоби», «Тиббий қўрматмалар шайхида» каби 160 га яқини бизгача етиб келган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т.2.-Т.: Ўзбекистон, 1996.
2. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3.-Т.: Ўзбекистон, 1996.
3. Алимова Д. Инсоният тарихи - ғоя ва мафкуралар тарихидир. –Т.: Янги аср авлоди, 2001.
4. Буюк сиймолар, алломалар. -Т.: «Маънавият», 1995.
5. Жакбаров М. Комил инсон ғояси: тарихий-фалсафий таҳлил. –Т.: Абу Али ибн Сино нашриёти, 2000.
6. Тарих, мустақиллик, миллий ғоя. –Т.: «Академия», 2001.
7. Абу Райҳон Беруни. Памятники минувших поколений// Избранные прооизведения. –Т., 1957. Т.1. 99-б.
8. Приложение к ст. А.Шарипов. Малоизвестные страницы переписки между Беруни и Ибн Синой // Общественные науки в Узбекистане. 1965. №11. 39-б.